

REFORMA ȘI RĂZBOIUL ȚĂRĂNESC DIN GERMANIA

(Lecție de comunicare de cunoștințe, clasa a VI-a, 2 ore)

Lecția privind „Reforma și războiul țărănesc din Germania“ face parte din sistemul de lecții privind ultima perioadă a istoriei feudalismului, a descompunerii sale. Reforma este Renașterea pe plan religios. Cauzele care au generat Renașterea vor sta și la baza reformei religioase, concepția umanistă care anunță zorii epocii moderne se ridică, deopotrivă, împotriva instituțiilor feudale învechite, inclusiv împotriva catolicismului retrograd.

1. Reforma în Germania ¹

1. Cauzele reformei

- a) Întărirea puterii economice a bisericii catolice ² ;
- b) Abuzurile clerului catolic nemulțumesc clasele și categoriile sociale ³ ;
- c) Renașterea și umanismul — premise hotărâtoare pentru reformă. ⁴

2. Reforma lui Luther și caracterul ei

- Luther și luteranismul ⁵ ;
- Cele 95 de teze ⁶ ;
- Limitele reformei lui Luther ⁷

3. Reforma populară a lui Thomas Münzer

- Thomas Münzer și concepțiile sale ⁸
- Reforma lui Münzer a fost rezultatul :
 - a) reformei lui Luther însă și a limitelor acesteia ;
 - b) nemulțumirii maselor populare (țărâtime și plebea orășenească) față de modul de „reorganizare“ a bisericii catolice.

II Războiul țărănesc din Germania (1524—1525)

- 1. Cauze : înrăutățirea situației țărănimii și a plebei orășenești, exploatare atât de biserica catolică cât și de nobilimea feudală.
- 2. Natura războiului țărănesc : reformă populară
- 3. Desfășurarea :
 - a) Aria de răspândire : aproape întreaga Germanie. Mai puternică în Suabia, Franconia, Turingia

- b) Forme de luptă :
- organizarea în cete și detașamente înarmate ;
 - atacarea castelelor și bisericilor ;
 - ocuparea orașelor.
- c) Forțe participante :
- țărănimia, principala forță antifeudală și anticlericală ;
 - orășenimea ;
 - minerii.
- d) Programul răscoalei : „Cele 12 articole” (programul elementelor moderate), „Scrisoarea-program” (a fracțiunii radicale)⁹
- Comuna din Mühlhausen și hotărârile sale¹⁰
 - Deosebirea dintre concepția lui Münzer și a lui Luther
 - Tratatивele dintre nobili și țărani.

4. *Infrîngerea războiului și urmările lui*

a) Cauzele înfrîngerii :

- Lipsa unității de acțiune și de conducere unică ;
- slaba înarmare a răsculaților ;
- conducători lipsiți de experiență ;
- plebea orășenească nu dă suficient sprijin ;
- burghezia bogată (Luther) trece de partea feudalilor.

b) Sălbăticia nobilimii ; martiriul lui Münzer¹¹.

c) Urmări :

- Înrautățirea stării țărănimii, înmulțirea obligațiilor ;
- Întărirea puterii principilor, accentuarea fărâmițării politice a Germaniei.

5. *Importanță*

- Dovedește forța revoluționară a țărănimii ;
- Lupta s-a dat nu numai pentru reformarea bisericii dar și pentru desființarea șerbiei.

III. *Răspîndirea reformei (ora a doua)*

a) *Consolidarea reformei luterane în Germania și răspîndirea ei în restul Europei.*

- Lupta dintre imperiu (Carol al V-lea) și principii protestanți. Pacea religioasă de la Augsburg (1555)¹².
- Răspîndirea reformei luterane în Cehia, Polonia, Țările scandinave, Ungaria, Transilvania.

b) *Calvinismul*

- Jean Calvin (1509—1564) și calvinismul¹³ ;
- Răspîndirea calvinismului în Franța, Țările de Jos, Scoția, Anglia, Ungaria, Transilvania¹⁴ ;
- Lupta dintre luterani și calvini pentru atragerea la reformă a românilor ortodocși din Transilvania. Urmări¹⁵.

IV. Concluzii

a) *Reforma a avut un caracter burghez*, luptînd împotriva bisericii catolice, pentru o biserică a burgheziei ;

b) *Consecințele reformei :*

— Izbucnirea unor războaie civile în țările Europei apusene ;

— Ruperea unității creștine din Europa în alte două biserici rivale și slăbirea în ansamblu a catolicismului.

c) *Consecințele războiului țărănesc german :* slăbirea pozițiilor bisericii catolice și ale feudalismului.

Comentariu istoric

1. Reforma a fost o mare mișcare social-politică împotriva bisericii catolice, feudală, coruptă și retrogradă. Pornită în Germania, ca rezultat al contradicțiilor societății feudale în descompunere, dar și al unui specific al societății germane, reforma s-a extins apoi și în alte țări. Ca și fenomenul renescentist, reforma religioasă din alte țări nu trebuie privită numai ca un rezultat al reformei germane (import de reformă), ci al coacerii unor condiții similare proprii pentru o reformă în fiecare țară. Dar, spre deosebire de Renaștere, în cazul Reformei, influența reformei luterane în alte țări a fost mai puternică și s-a împlinit organic cu condițiile interne din fiecare țară.

2. Papalitatea dispunea la Roma — capitala statului papal — de un aparat de stat prevăzut cu funcții administrative, judecătorești, fiscale, avînd drept scop strîngerea de venituri din toate țările catolice. Papalitatea devenea tot mai mult un imperiu lumesc, deosebit de puternic pe plan economic, Papa și clerul catolic posedînd averi imense. Numeroase erau și izvoarele de venituri. Dintre acestea, un rol important îl avea comerțul cu indulgențe. Indulgențele erau simple petice de hîrtie, dar biserica le vindea credincioșilor pretinzînd că astfel li se vor ierta păcatele. Papa Leon al X-lea, cunoscut sprijinitor al artelor, a dezlănțuit o mare acțiune de vînzare a indulgențelor pornind de la pretextul terminării bisericii Sf. Petru din Roma. Dar indulgențele erau o metodă permanentă a clerului de a smulge bani de la credincioși. Evidența unei afaceri rentabile ne-o oferă faptul că bancherii Fugger din Augsburg vor lua asupra lor întreprinderea vînzării indulgențelor în schimbul unui comision.

3. În reformarea bisericii catolice erau interesate toate clasele și categoriile sociale, însă fiecare din punct de vedere al intereselor clasei sale. Țărănimea, copleșită de dări, corvezi și alte obligații era interesată în lupta împotriva exploatării feudale (în același timp și a bisericii), fapt extins și asupra orașenimii sărace. Patriciatul orașenesc (burghezia bogată) voia o biserică ieftină (obținută prin simplificarea cultului). Principii și nobilimea germană doreau să intre în posesia bogățiilor clerului catolic.

4. Umanismul, cu trăsăturile sale distincte (lupta împotriva culturii feudale, scolastice, misticismului evului mediu), joacă un rol hotărîtor pe plan ideologic în pregătirea bazei pentru reformă. Nu e întîmplător că mării uma-

niști au criticat vehement instituția bisericii catolice : Dante Aligheri, Boccaccio, Ulrich von Hutten, Erasmus din Rotterdam etc.

5. Martin Luther, născut din părinți săraci, a învățat carte în lupta cu greutățile. Ajunge doctor în teologie și profesor la Universitatea din Wittenberg. Se călugărește intrând în tagma Augustinilor (în rîndurile cărora erau oameni instruiți, umaniști). Cunoaște corupția și lăcomia clerului catolic în toată amploarea lor. Va ataca pe călugărul dominican Tetzl, cel care, din ordinul papei, predica vînzarea indulgențelor. Se ridică printr-o reformă împotriva bisericii catolice.

Luteranismul admite ca singură autoritate, mai presus de papă și tradiție, Biblia. Traducînd Biblia în limba germană, Luther o pune la dispoziția tuturor credincioșilor. Un luteran trebuie să respingă tot ce nu e scris în Biblie : liturghie, sfinți, icoane, moaște, tămîie etc. De asemenea, este respinsă și ierarhia bisericească de care nu se pomenește nimic în Biblie. Mîntuirea de păcate se poate realiza numai prin credință. Luteranismul admite din cele 7 taine doar 3 : botezul, cumincătura, pocăința (singurele existente în Biblie).

Luteranismul, pe lângă faptul că a marcat un pas înainte față de catolicism, a reprezentat, totodată, începutul pătrunderii limbilor naționale în biserică.

6. Cele 95 de teze au fost afișate de Luther pe poarta catedralei din Wittenberg, la 31 octombrie 1517. Ele constituie punctul de plecare al reformei sale și se ridică împotriva abuzului clerului de a ierta păcatele pe calea indulgențelor. Exemple : a 21-a teză : „greșesc acei predicatori de indulgențe care spun că prin indulgențele papei omul e dezlegat de orice pedeapsă și că se mîntuie” ; a 28-a teză : „E un lucru sigur că prin banul ce sună în cutie poate să crească cîștigul și lăcomia de bani” ; a 86-a teză : „De ce papa, care dispune azi de averi mai îmbelșugate decît bogătașii cei mai mari, nu construiește, mai degrabă din banii săi decît din aceia ai credincioșilor săraci, măcar o bazilică a Sf. Petru ?”

7. Cu tot caracterul ei progresist, reforma lui Luther nu reclamă însă desființarea cultului religios ci numai adaptarea lui novoilor noii clase, burghezia.

8. Fiind reprezentant al maselor, ideile lui Münzer erau în esență următoarele : țărănimea și sărăcimea orașelor să lupte pentru a crea o societate în care să nu mai existe asuprire, să nu mai fie clase sociale, ci să domnească egalitatea și dreptatea. În acest caz, puterea trebuia să aparțină poporului.

9. Războiul țărănesc german n-a avut o orientare unitară. De aceea, elementele moderate ale mișcării și-au formulat revendicările într-un program numit „Cele 12 articole”. Se cerea : desființarea șerbiei, restituirea pămînturilor obștești și drepturilor uzurpate de feudali, reducerea dijmelor bisericești.

Ex. art. II : „Dijma cea mică, fie bisericească, fie laică, nu vrem de loc s-o dăm... Noi socotim că nu se cuvine această dijmă pe care au născocit-o oamenii. De aceea, nu mai vrem s-o dăm” ; art. III : „Pînă acum era obi-

ceiul că eram ținuți drept șerbi. Țăranii cer desființarea șerbiei“ ; art. IV : „Să se restituie obștilor dreptul de a vîna și a pescui, ce li s-a luat prin uzurpare“. Totuși, „Cele 12 articole“ se refereau nu la desființarea completă a exploataării ci doar la îngrădirea ei. Spre deosebire de „Cele 12 articole“, „Scrisoarea-program reprezenta programul elementelor radicale ale mișcării și el pune la bază ideile reformei populare a lui Thomas Mûnzer care, așa cum am văzut, cerea desființarea completă a asupririi și domnia egalității.

10. În Turingia războiul țărănesc a cunoscut formele lui cele mai înaintate. Aici, în orașul Mûhlhausen a fost proclamată Comuna, adică o formă de organizare politică în cadrul căreia a fost instalată puterea revoluționară, s-a instituit proprietatea colectivă asupra averilor, obligativitatea muncii pentru toți.

11. Conducătorul răsculaților, Thomas Mûnzer, a fost prins, torturat și decapitat. Martiriul lui amintește pe cel al conducătorului Jacqueriei, Guillaume Cale (1358) și al conducătorului războiului țărănesc din Transilvania din 1514, Gheorghe Doja.

12. Reforma a însemnat o creștere a puterii principilor. Electorii de Saxonia, Brandenburg, Palatinat etc. confiscă domeniile bisericești din teritoriile respective. Albert de Brandenburg, mare magistrul al ordinului teutonic din Prusia, leapădă rasa și secularizînd Prusia devine stăpînul ereditar al ei. Întărirea principilor îngrijorează pe împăratul Germaniei, Carol al V-lea, care însă, ocupat în războaiele cu Franța și Turcia acordă temporar libertate religioasă reformatorilor. În 1529, sub presiunea catolicilor din dietă, împăratul revine și principii luterani și orașele unde pătrunsese luteranismul protestează (de unde numele de protestanți, extins mai tîrziu nu numai asupra luteranilor ci și asupra tuturor reformatorilor). Conflictul dintre împărat și principii protestanți ia sfîrșit în 1555, prin pacea de la Augsburg încheiată de fratele lui Carol al V-lea, Ferdinand. Potrivit acestei păci, stăpînii teritoriilor, principii, aveau libertatea de a alege între catolicism și protestantism. În schimb, supușii principilor n-aveau acest drept, ci trebuiau să adopte religia stăpînului, potrivit principiului : cuius regio, eius religio (cine stăpînește teritoriul, acela determină și religia).

13. Jean Calvin (1509—1564) a terminat studiile de drept și refuză să se preoțească. În 1534, pentru a nu se preoți, fuge la Basel și publică doctrina sa în cartea „Institutio christiana“. Ajunge apoi dictator la Geneva și toți cei care nu-i împărtășeau ideile erau cumplit pedepsiți, manifestînd aceeași intoleranță ca și catolicii. Una din victime, care a sfîrșit ars pe rug, a fost învățatul spaniol Servet, cel care descoperise circulația sîngelui.

Calvin a pornit de la luteranism, însă a creat o doctrină proprie. Calvinismul admite Biblia, însă, spre deosebire de luteranism, afirmă că nu credința mîntuiește pe om, deoarece omul nu-și poate hotărî singur soarta ci este predestinat. Din acest punct de vedere se apropie de doctrina fatalistă a lui Mohamed. Calvinismul suprimă liturghia cu tot ceremonialul. Preotul (pastor) se alege din rîndul credincioșilor pentru recitarea rugăciunilor și ținerea predicilor. Calvinismul simplifică și mai mult din taine, admitînd numai botezul și cuminecătura.

14. În Țările de Jos a pătruns mai întâi luteranismul, dar Carol al V-lea, cu ajutorul Inchiziției l-a stîrpit. Calvinismul a pătruns mai tîrziu, însă s-a menținut. În Scoția a pătruns calvinismul predicat de John Knox și numit presbiterianism. Presbiterienii respingeau ierarhia religioasă. Din sinul presbiterienilor s-a desprins secta puritanilor care s-a răspîndit mai ales în Anglia. Puritanii n-aveau nevoie nici de rege, nici de pastori. Ei admiteau numai Biblia. Fiind împotriva regelui, ei au fost prigoniți și mulți au fugit în America. De fapt, în Anglia reforma a fost opera lui Henric al VIII-lea care a creat o biserică după gustul său : anglicanismul. Potrivit anglicanismului, regele devenea capul bisericii, fapt votat de parlament. Preoții și episcopii se mențineau, dar averile bisericesti treceau în proprietatea regelui.

15. În Transilvania s-a răspîndit luteranismul în rîndul sașilor, iar calvinismul în rîndul ungarilor. Umanistul Johannes Honterus a contribuit la răspîndirea luteranismului. Dar, odată adoptat, atît luteranii cît și calvinii au căutat să atragă de partea reformei pe românii ortodocși din Transilvania. Încercarea n-a reușit, însă fenomenul reformei a contribuit la răspîndirea culturii în limbile maternе. Reformații au sprijinit tipărirea cărților religioase în limba română : Catehismul românesc (1544), sub influența luteranismului, și Palia de la Oraștie (1582), sub influența calvinismului.

Indicații metodice

Lecția privind „Reforma și războiul țărănesc din Germania“ este una din cele mai puțin accesibile teme și mai greu de realizat la clasa a VI-a, dată fiind multitudinea de probleme și de noțiuni care trebuie lămurite. De aceea, sînt necesare două ore de predare. În prima din ele se vor prezenta reforma în Germania și războiul țărănesc, iar în ora a doua răspîndirea reformei în alte țări. Deși în programă abia e formulată problema răspîndirii reformei, iar în manual nu figurează de loc, credem că predarea ei în cadrul unei ore se impune cu necesitate, deoarece altfel nu pot fi înțelese lecțiile care urmează și anume : Statele feudale absolutiste Anglia și Franța în secolele XVI-XVII, Revoluția burgheză din Țările de Jos, Țările române în secolul al XVI-lea, Războiul de 30 de ani.

Metoda de bază a realizării lecției trebuie să fie cea expozitivă, deoarece în cea mai mare parte se prezintă elemente noi. Dar clasa poate fi mult folosită în legătură cu problemele studiate la lecția despre Renaștere și Umanism.

Spre deosebire de lecția privind „Renașterea și umanismul“, tema de față e mai puțin potrivită pentru ilustrări vizuale (proiecții). Credem necesară însă o ilustrare bogată prin text. Astfel, se poate folosi lucrarea teoretică a lui Fr. Engels „Războiul țărănesc german“ și mai ales „Lecturi din izvoarele istoriei evului mediu“ de Fr. Pall și Camil Mureșan, unde fenomenul reformei și al războiului țărănesc sînt fecund prezentate. Momentul folosirii textului poate fi realizat în desfășurarea lecției, atunci cînd se tratează probleme care necesită ilustrare. De exemplu : din cele 95 de teze ale lui Luther, Münzer despre organizarea puterii politice și despre abuzurile feudale, „Cele 12 articole“ ale țaranilor răsculați etc.

Ca scop instructiv ne propunem realizarea cunoașterii diferitelor curente ale reformei și trăsăturile lor. Lecția prezintă însă multe valențe educative: aportul progresist adus de reformă la măcinarea puterii bisericii catolice retrograde, dar mai ales superioritatea reformei populare a lui Münzer și contribuția ei la antrenarea țărănimii în lupta antifeudală.

PETRU DEMETRU POPESCU